

XALQARO TO‘LOV TIZIMLARI VA BOJXONA NAZORATINING INTEGRATSIYASI: KICHIK VA O‘RTA BIZNESLAR UCHUN XAVFLAR VA IMKONIYATLAR

Ishmuradov Bahodir Sunnatovich

*JIDU, Xalqaro moliya va
investitsiyalar kafedrasi o‘qituvchisi*

+998909863538

ishmuradov@uwed.uz

Elmurodov Muxammadqodir Nurmuhammad o‘g‘li

*JIDU, XIM fakulteti, Tashqi iqtisodiy
faoliyat yo‘nalishi magistranti*

+998993840521

elmurodovm9@gmail.com

ABSTRACT

This article examines the integration of international payment systems with customs control and its implications for small and medium-sized enterprises (SMEs). With the expansion of the digital economy, the growth of electronic payment volumes, real-time transaction verification, and the wider adoption of global payment platforms are transforming cross-border trade processes. The integration brings significant advantages for SMEs, including reduced transaction costs, faster customs processing, and increased operational transparency. At the same time, it introduces several risks, such as AML/CFT threats, value manipulation practices (under/over-invoicing), cybersecurity vulnerabilities, and additional technical burdens for customs authorities. The study provides a comprehensive

assessment of these opportunities and risks and offers practical recommendations for ensuring effective integration in the context of Uzbekistan.

Keywords: international payment systems, customs control, SMEs, digital economy, integration, AML/CFT, under-invoicing, over-invoicing, cybersecurity, cross-border trade.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada xalqaro to'lov tizimlari va bojxona nazorati jarayonlarining integratsiyasi hamda uning kichik va o'rta bizneslar (KOBlar) faoliyatiga ta'siri tahlil etilgan. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi natijasida elektron to'lovlar hajmining ortishi, real vaqt rejimidagi tranzaksiya tekshiruvi va global to'lov platformalarining kengayishi tashqi savdo jarayonlarini sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Integratsiya KOBlar uchun tranzaksion xarajatlarning kamayishi, rasmiylashtirish jarayonlarining tezlashishi va operatsion shaffoflikning oshishi kabi muhim imkoniyatlarni yaratadi. Shu bilan birga, AML/CFT xavflari, qiymat manipulatsiyasi (under/over-invoicing), kiberxavfsizlik tahdidlari va bojxona tizimi uchun texnik yuklamaning ortishi kabi omillar potensial xavf sifatida namoyon bo'ladi. Maqolada mazkur integratsiyaning ustunliklari va xavflari kompleks baholanib, O'zbekiston sharoitida samarali qo'llash bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: xalqaro to'lov tizimlari, bojxona nazorati, KOBlar, raqamli iqtisodiyot, integratsiya, AML/CFT, under-invoicing, over-invoicing, kiberxavfsizlik, xalqaro savdo.

Kirish

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar jadal rivojlanishi xalqaro savdoning barcha bo'g'inlarini, jumladan, xalqaro to'lov tizimlari va bojxona nazorati jarayonlarini tubdan o'zgartirmoqda. Transchegaraviy to'lovlar tobora ko'proq elektron platformalar - banklarning onlayn servislari, xalqaro to'lov tizimlari va

fintech-provayderlar orqali amalga oshirilishi natijasida tranzaksiyalar tezligi oshmoqda, xarajatlar qisqarib bormoqda, eng muhimi esa, tashqi savdo operatsiyalarini kuzatish va hujjatlashtirish imkoniyati kengaymoqda. Bu jarayon bojxona organlari uchun ham yangi imkoniyatlar, ham yangi xavf-xatarlarni yuzaga keltiradi: bir tomondan, elektron to'lovlar hisobiga shaffoflik kuchaysa, ikkinchi tomondan, transchegaraviy pul oqimlarini nazorat qilish mexanizmlarini zamonaviylashtirish zarurati paydo bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida ham raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va davlat boshqaruvi tizimini raqamlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmonida bojxona, soliq, moliya va bank tizimlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish, "Yagona darcha" tamoyiliga asoslangan elektron xizmatlarni kengaytirish hamda elektron to'lov infratuzilmasini rivojlantirish bo'yicha aniq vazifalar belgilangan¹. Shu bilan birga, "O'zbekiston - 2030" strategiyasida xususiy sektorning eksportdagi ulushini 60 foizga yetkazish maqsadi qo'yilgani kichik va o'rta biznes subyektlarining xalqaro savdodagi rolini keskin oshirish zarurligini ko'rsatadi². Bunday sharoitda KOBlar uchun qulay, tezkor va ishonchli xalqaro to'lov kanallarining mavjudligi, ularning bojxona nazorati tizimi bilan uyg'un ishlashi alohida ahamiyat kasb etadi.

Global miqyosda kichik va o'rta biznes subyektlari (KOBlar) iqtisodiyotning "tayanch qatlami" hisoblanadi. OECD (Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti) tomonidan tayyorlangan hisobotlarda KOBlarning ayrim davlatlar kesimida eksportdagi ulushi 30-50 foiz atrofida ekanligi qayd etiladi; ya'ni kichik va o'rta

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston – 2030 strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. https://lex.uz/ru/docs/-5030957?utm_source

² Consulate General of the Republic of Uzbekistan in Almaty. "Uzbekistan – 2030 Strategy: increasing the share of the private sector in exports to 60 percent." https://almaty.mfa.uz/news/29569?language=en&utm_source

korxonalar nafaqat ichki bozor, balki tashqi savdoning ham muhim ishtirokchisiga aylanmoqda³. KOBlarning xalqaro bozorlarga chiqishi ko‘pincha transchegaraviy elektron savdo, xalqaro to‘lov platformalari va raqamli logistika yechimlari bilan chambarchas bog‘liq.

O‘zbekiston tajribasi ham shuni ko‘rsatadiki, so‘ngi yillarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyotda yetakchi o‘rin egallay boshladi. Turli manbalar ma’lumotiga ko‘ra, KOBlar mamlakat yalpi ichki mahsulotining yarmidan ortig‘ini shakllantiradi va bandlikning sezilarli qismini ta’minlaydi⁴. Tashqi savdo ko‘rsatkichlari dinamikasini tahlil qiladigan bo‘lsak, 2017-2022-yillar davomida tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan islohotlar natijasida kichik va xususiy biznesning eksportdagi ulushi 29,5 foizga yetgani qayd etilgan⁵. Bu raqamlar KOBlarning eksport salohiyati oshib borayotganini, shu bilan birga, ular uchun xalqaro to‘lovlar va bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish masalasi dolzarb ekanini ko‘rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, xalqaro to‘lov tizimlari va bojxona nazoratining integratsiyasini ilmiy jihatdan o‘rganish zarur bo‘lib, mazkur jarayonning kichik va o‘rta bizneslar uchun qanday imkoniyatlar yaratishi hamda qanday xavf-xatarlarni keltirib chiqarishini tahlil qilish dolzarb masala hisoblanadi. Integratsiya natijasida bir tomondan, bojxona rasmiylashtiruvi tezlashishi, tranzaksion xarajatlar kamayishi, ma’lumot almashinuvi yaxshilanishi mumkin bo‘lsa, ikkinchi tomondan, pul yuvish (AML), terrorizmni moliyalashtirish (CFT), under-invoicing va over-invoicing kabi xatarlar ham kuchayishi ehtimoli mavjud.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi - xalqaro to‘lov tizimlari va bojxona nazorati o‘rtasidagi integratsiyaning kichik va o‘rta bizneslar faoliyatiga ta’sirini

³ https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/04/small-and-medium-enterprises-and-trade_3e2a0724/97fd96c1-en.pdf?utm_source

⁴ Daryo. “Small businesses contribute 50% to Uzbekistan's GDP.” 26.12.2023. https://daryo.uz/en/2023/12/26/small-businesses-contribute-50-to-uzbekistans-gdp/?utm_source

⁵ UzDaily. “The share of small and private business in exports reached 29.5%.” 18.02.2023. https://www.uzdaily.uz/en/the-share-of-small-and-private-business-in-exports-reached-295/?utm_source

tahlil qilish, ushbu jarayonda yuzaga keladigan imkoniyat va xavf-xatarlarni aniqlash hamda O'zbekiston sharoitida mazkur integratsiyani yanada samarali yo'lga qo'yish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Maqolaning vazifalari quyidagilardan iborat:

- xalqaro to'lov tizimlarining zamonaviy shakllari va KOBlar uchun ahamiyatini yoritish;
- xalqaro to'lov tizimlari va bojxona nazorati o'rtasidagi integratsiya mexanizmlarini tahlil qilish;
- integratsiyaning KOBlar uchun iqtisodiy va tashkiliy jihatdan keltiradigan imkoniyatlarini baholash;
- xalqaro va milliy tajriba asosida yuzaga keladigan asosiy xavf-xatarlarni aniqlash;
- O'zbekiston bojxona tizimi va raqamli to'lov infratuzilmasini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Asosiy qism

2.1. Xalqaro to'lov tizimlari va kichik hamda o'rta bizneslar uchun ularning ahamiyati

Bugungi globallashtirish sharoitida xalqaro to'lov tizimlari kichik va o'rta bizneslarning tashqi bozorlarga chiqishi, eksport-import jarayonlarini amalga oshirishi va moliyaviy operatsiyalarni osonlashtirishda asosiy vosita sifatida xizmat qilmoqda. An'anaviy bank o'tkazmalari bilan solishtirganda, zamonaviy elektron va fintech-bazaviy to'lov tizimlari tranzaksiyalarni tezroq, arzonroq va shaffofroq amalga oshirish imkonini beradi. Ayniqsa, raqamli iqtisodiyotning kengayishi bilan birga, PayPal, Payoneer, Wise, Revolut, Stripe, Visa Direct kabi platformalar global savdo tarmog'ining ajralmas qismiga aylangan.

KOBlar uchun xalqaro to'lov tizimlarining eng katta ahamiyati - xorijdagi mijozlardan to'lov qabul qilish jarayonining soddalashtirishidir. Masalan, SWIFT orqali xalqaro bank o'tkazmalarida to'lovning yetib kelishi bir necha ish kunini

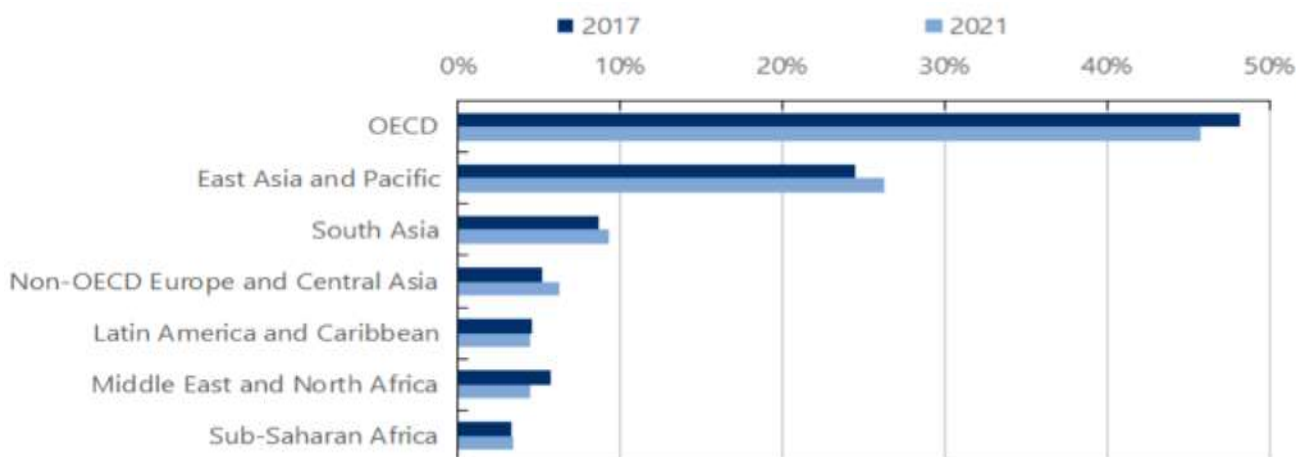
olishi mumkin bo'lsa, fintech-provayderlar tranzaksiyani bir necha daqiqada amalga oshiradi. Bu kichik eksportchilar uchun naqd pul oqimini tezlashtiradi, aylanish mablag'lari yetishmovchiligi muammosini kamaytiradi va tashqi mijozlar bilan ishlashda ishonchni oshiradi.

Bundan tashqari, elektron to'lov tizimlari KOBlar uchun xarajatlarni sezilarli darajada kamaytiradi. Chunki fintech to'lovlarining komissiya stavkalari an'anaviy xalqaro bank o'tkazmalariga nisbatan ancha past. Bu eksport qiluvchi kichik biznes uchun har bir tranzaksiya bo'yicha tejalgan mablag'ning umumiy samaradorlikka katta ta'sir ko'rsatishini anglatadi.

Xalqaro to'lov tizimlari KOBlar uchun yana bir muhim afzallik - geografik chegaralarsiz savdo imkoniyati. Elektron savdo platformalari (Amazon, Alibaba, Etsy) aynan raqamli to'lov tizimlari orqali ishlaydi. Ya'ni, to'lov tizimi yo'q bo'lsa, eksportning o'zi mavjud bo'lmaydi. Shuning uchun ham KOBlar uchun raqamli to'lov tizimlari faqat moliyaviy vosita emas, balki butun biznes modeli asosining ajralmas qismi hisoblanadi.

Shuningdek, xalqaro to'lov tizimlarining yana bir katta ustunligi - kuzatuvchanlik va hujjatlashtirishning avtomatlashtirilgan shaklidir. Har bir to'lov elektron tarzda qayd etilishi tufayli bojxona organlari uchun ham moliyaviy operatsiyalarni tekshirish, tovar qiymatini solishtirish va risklarni baholash osonlashadi. Aynan mana shu jihat keyingi bo'limlarda batafsil yoritiladigan "bojxona nazorati bilan integratsiya" jarayonining asosi hisoblanadi.

KOBlarning xalqaro bozordagi ahamiyati global statistik ma'lumotlarda ham yaqqol namoyon bo'ladi. Jahon banki va OECDning 2017-2021-yillardagi hisob-kitoblariga ko'ra, kichik va o'rta bizneslarning eksportdagi ulushi OECD davlatlarida 40-45 foiz, Sharqiy Osiyo va Tinch okeani mintaqasida esa 30-35 foizni tashkil etadi. Ushbu ko'rsatkichlar KOBlarning global savdoda faol o'rin egallayotganini hamda xalqaro to'lov tizimlari ularga yanada strategik ahamiyat kasb etayotganini ko'rsatadi.

1-rasm: Jahon mintaqalari bo'yicha KOBlarning eksportdagi ulushi (%), 2017 va 2021)⁶

Umuman olganda, xalqaro to'lov tizimlari KOBlarga uchta asosiy yo'nalishda strategik ustunlik beradi:

- Tezlik - to'lovlar real vaqtga yaqin bajarilyapti;
- Arzonlik - tranzaksiya xarajatlari kamayadi;
- Shaffoflik - barcha to'lovlar raqamli iz bilan qayd etiladi.

Aynan shu omillar KOBlarning tashqi bozorlarga chiqishida raqamli to'lov tizimlarini eng muhim infratuzilma elementiga aylantirmoqda.

2.2. Xalqaro to'lov tizimlari va bojxona nazorati o'rtasidagi integratsiya

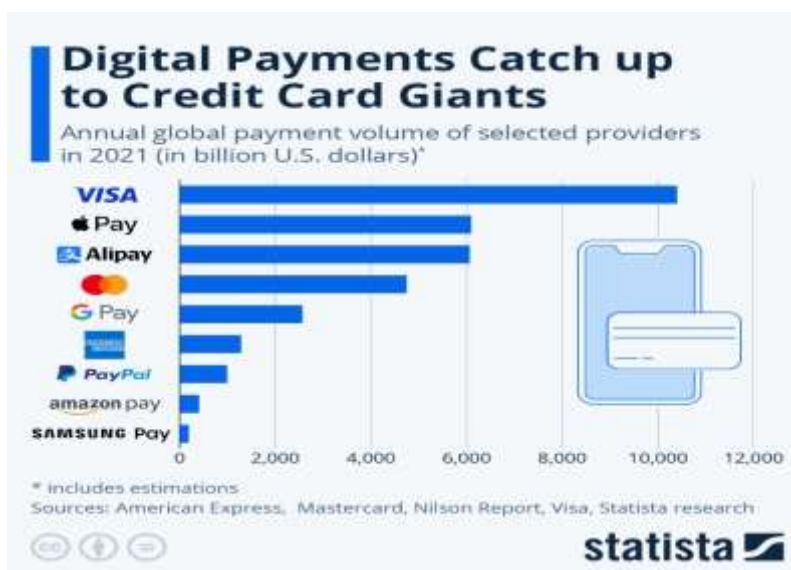
Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi natijasida xalqaro to'lov tizimlari va bojxona nazorati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik yangi bosqichga ko'tarilmoqda. Elektron to'lovlar, real vaqt rejimidagi tranzaksiya monitoringi, elektron deklaratsiya va "Yagona darcha" tizimining joriy etilishi tashqi savdoni yanada tezkor, shaffof va nazorat qilinadigan jarayonga aylantirmoqda. Dunyo tajribasi shuni ko'rsatadiki, bojxona organlarining to'lov tizimlari bilan integratsiyasi jarayonlarni soddalashtirish bilan birga, xavflarni aniqlash va oldini olishda ham muhim o'rin tutadi.

⁶ <https://www.oecd.org/en/data/insights/statistical-releases/2024/05/share-of-oecd-economies-in-global-gdp-broadly-stable-at-46-in-2021-compared-to-2017.html>

Elektron deklaratsiya integratsiyaning asosiy elementlaridan biridir. Bu tizim orqali bojxona organlari tovar haqidagi ma'lumotlarni oldindan qabul qilib, risklarni baholashi va rasmiylashtirish jarayonini avtomatlashtirilgan tarzda amalga oshirishi mumkin. Jahon bojxona tashkiloti (WCO) ma'lumotlariga ko'ra, elektron deklaratsiya joriy etilgan mamlakatlarda rasmiylashtirish vaqti o'rtacha 30-40 foizga qisqargan⁷. Elektron deklaratsiya xalqaro to'lov tizimlari bilan bog'langanda, tovar uchun to'lovning bajarilishi avtomatik tarzda tasdiqlanadi, bu esa tekshiruv jarayonining aniq va shaffof bo'lishini ta'minlaydi.

“Yagona darcha” (Single Window) tizimi esa tashqi savdodagi barcha idoralar o'rtasida yagona axborot makonini yaratadi. O'zbekistonda PF-6079-son Farmon bilan ushbu tizimni to'liq joriy etish belgilangan bo'lib, 2023-yil yakuniga ko'ra bojxona operatsiyalarining katta qismi “Yagona darcha” orqali amalga oshirilgan⁸. Bu tizim to'lovlarni elektron shaklda qabul qilish va darhol bojxona axborot tizimiga integratsiya qilish imkoniyatini beradi.

2-rasm. 2021-yilda global raqamli to'lov tizimlarining yillik hajmi (mlrd. AQSH dollari)⁹

⁷ World Customs Organization (WCO). Digital Customs Efficiency Reports.

⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son “Raqamli O'zbekiston – 2030 strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi Farmoni. https://lex.uz/ru/docs/-5030957?utm_source

⁹ Statista, American Express, Mastercard, Nilson Report, Visa Research. https://www.statista.com/chart/28140/biggest-payment-providers/?srsltid=AfmBOopr0fw_hrL9zxLMtpV87kopCkNsCQTIYM0V7WTxEfy9gwpgaeY

Eng muhim integratsion jihatlardan biri - real-time payment checking mexanizmidir. SWIFT gpi, Visa Direct, Apple Pay, PayPal Business, Alipay va boshqa to'lov providerlarida tranzaksiyalar bir necha soniya ichida tasdiqlanishi bojxona organlari uchun to'lovning haqiqiyligini darhol tekshirish imkonini beradi. Bu esa qiymatni ataylab kamaytirish (under-invoicing) yoki sun'iy oshirish (over-invoicing) holatlarining oldini olishda juda samarali mexanizm sanaladi¹⁰.

Elektron to'lov tizimlari global miqyosda qanchalik kengayganini 2021-yil bo'yicha to'plangan raqamlar ham tasdiqlaydi (2-rasm). Statista va Nilson Report ma'lumotlariga ko'ra, VISA, Apple Pay, Alipay, Mastercard va Google Pay kabi yirik to'lov tizimlarining yillik global tranzaksiya hajmi bir necha trillion AQSH dollarini tashkil etgan. Bu shuni anglatadiki, bojxona nazorati tobora ko'proq elektron to'lovlarga tayanmoqda va ularga moslashmoqda.

O'zbekiston amaliyotida ham so'nggi yillarda bojxona to'lovlarining elektronlashtirilishi sezilarli darajada kuchaydi. Davlat bojxona qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, 2022-2023-yillarda bojxona to'lovlarining 90 foizdan ortig'i elektron shaklda amalga oshirilgan¹¹. Bu esa rasmiylashtirish vaqtining qisqarishiga, hujjatlardagi xatoliklar kamayishiga va to'lovlarning shaffofligini oshirishga olib keldi.

Xalqaro to'lov tizimlari va bojxona nazorati o'rtasidagi integratsiya KOBlar uchun jarayonlarni soddalashtiradi, davlat organlari uchun esa nazoratning aniqligi va tezligini oshiradi. Raqamli to'lovlar bo'yicha yirik global provayderlarning o'sish dinamikasi ushbu integratsiyaning ahamiyatini yanada orttirib, tashqi savdo tizimini zamonaviy talablarga moslashtiradi.

2.3. Xalqaro to'lov tizimlari va bojxona integratsiyasining KOBlar uchun imkoniyatlari va xavflari

¹⁰ SWIFT gpi Transparency Report, 2021.

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi – "Yillik axborotnoma", 2023.

Xalqaro to'lov tizimlari va bojxona nazoratining integratsiyasi kichik va o'rta bizneslar (KOBlar) uchun tashqi savdo jarayonlarini sezilarli darajada o'zgartirayotgan eng muhim raqamli transformatsiya yo'nalishlaridan biridir. Ushbu integratsiya bir tomondan KOBlar uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlar ochayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, uning bilan bog'liq xavf-xatarlar ham mavjud. Shuning uchun bu jarayonni har ikki nuqtayi nazardan tahlil qilish muhimdir.

3-rasm. 2024-2029-yillarda global raqamli to'lov bozori hajmining o'sishi (mlrd USD)¹²

Global tendensiyalar shuni ko'rsatadiki, raqamli to'lovlar bozori jadal o'sib bormoqda. The Business Research Company ma'lumotlariga ko'ra, xalqaro raqamli to'lovlar bozorining hajmi 2024-yildagi 125,94 mlrd AQSh dollaridan 2029-yilda 196,3 mlrd dollarga yetishi prognoz qilinmoqda. Bu yiliga o'rtacha 9,4% o'sishni anglatadi (3-rasm). Shu bois KOBlarning xalqaro to'lov tizimlariga moslashuvi ularning tashqi bozorda raqobatbardoshligini oshiradi.

Integratsiyaning KOBlar uchun asosiy imkoniyatlari

Birinchiidan, tranzaksion xarajatlarning sezilarli kamayishi integratsiyaning eng muhim ijobiy jihatlaridan biridir. Raqamli to'lov tizimlari - Visa Direct, PayPal,

¹² The Business Research Company, "Digital Payments Global Market Report 2025
<https://www.thebusinessresearchcompany.com/report/digital-payments-global-market-report>

Wise, SWIFT gpi kabi platformalar - bojxona ma'lumot tizimlari bilan bog'langanda to'lovlarni tekshirish jarayoni avtomatlashtiriladi. Bu vositachilar sonini kamaytiradi, to'lov va tasdiqlash vaqtini qisqartiradi, natijada KOBlar tashqi savdoda tejamkorlikka erishadi.

Ikkinchi imkoniyat - bojxona rasmiylashtiruvining tezlashuvi. Elektron to'lovlar real vaqt rejimida tasdiqlanadi, bu esa bojxona organlariga deklaratsiya va to'lov ma'lumotlarini darhol solishtirish imkonini beradi. Shuning uchun integratsiya qilingan tizimlarda tovar o'tkazish vaqti keskin qisqaradi.

Uchinchi afzallik - raqamli shaffoflikning oshishi. Har bir tranzaksiya elektron ravishda qayd qilinishi bojxona uchun ham, KOBlar uchun ham xavfning kamayishiga xizmat qiladi. Bu under-invoicing, over-invoicing, yashirin kontraktlar kabi xavfli amaliyotlarning oldini olishni osonlashtiradi. Halol tadbirkorlar esa "tezkor yo'lak" kabi imtiyozli tartiblardan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi.

To'rtinchidan, eksport salohiyatining kengayishi integratsiyaning yana bir muhim foydasidir. To'lovlarning tez va ishonchli kelib tushishi ishlab chiqarish siklini barqarorlashtiradi, tashqi hamkorlar bilan ishonchni oshiradi va KOBlarning yangi bozorlar bilan ishlash imkoniyatini kengaytiradi.

Integratsiya jarayonidagi asosiy xavf-xatarlar

Shu bilan birga, integratsiya qilinayotgan to'lov tizimlari va bojxona nazorati bir qator xavflarni ham yuzaga keltiradi. Birinchi xavf - AML/CFT (pul yuvish va terrorizmni moliyalashtirish) bilan bog'liq holatlar. To'lov tizimlarining tezligi ba'zan noqonuniy operatsiyalarni yashirishga qulay sharoit yaratishi mumkin. Bu esa tranzaksiyalarni real vaqt rejimida chuqur monitoring qilish, risk-indikatorlar va sun'iy intellekt asosidagi nazorat mexanizmlarini joriy etishni talab qiladi.

Ikkinchi xavf - qiymatni noto'g'ri ko'rsatish (under-invoicing, over-invoicing) amaliyotidir. Raqamli integratsiya qiymatni aniqlashni soddalashtirsa-da, ayrim holatlarda tadbirkorlar bojxona to'lovlaridan qochish yoki noqonuniy kapital chiqarish maqsadida tovar bahosini sun'iy ravishda o'zgartirishga urinishi mumkin.

Uchinchi xavf - kiberxavfsizlik xatarlarining oshishi. To'lov tizimlari va bojxona ma'lumotlar bazasining integratsiyasi yagona raqamli ekotizimni shakllantiradi. Ushbu ekotizimga kiritilgan kiberhujumlar to'lovlarning to'xtashi, ma'lumotlar o'g'irlanishi va KOBlar faoliyatining falajlanishiga sabab bo'lishi mumkin.

To'rtinchi xavf - bojxona organlariga tushadigan texnik yuklama. Integratsiya jarayoni dastlabki bosqichlarda katta infratuzilma xarajatlari, xodimlarni qayta o'qitish, yangi platformalarni moslashtirish kabi tashkiliy masalalarni kuchaytiradi.

Umumiy baho. Xalqaro to'lov tizimlari va bojxona nazoratining integratsiyasi KOBlar uchun tranzaksion xarajatlarning kamayishi, tezkor rasmiylashtirish, shaffoflikning oshishi va eksport imkoniyatlarining kengayishi kabi muhim ustunliklarni yaratadi. Shu bilan birga, mazkur integratsiyaning barqaror ishlashi AML/CFT xavflarini kamaytirish, qiymatni noto'g'ri ko'rsatish holatlariga qarshi tizimlar yaratish, kiberxavfsizlikni kuchaytirish va bojxona infratuzilmasini modernizatsiya qilish kabi vazifalarni ham talab etadi. Mazkur imkoniyatlar va xavflarning balansli boshqarilishi KOBlarning global bozorga muvaffaqiyatli integratsiyasi uchun zarur shartdir.

Xulosa

Xalqaro to'lov tizimlari va bojxona nazoratining integratsiyasi global savdo tizimining yangi bosqichini belgilab bermoqda. Ushbu integratsiya, ayniqsa, kichik va o'rta bizneslar uchun moliyaviy va tashkiliy jihatdan sezilarli ustunliklarni yaratib, ularning tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Raqamli to'lovlar hajmining jadal o'sishi, tranzaksiyalarning real vaqt rejimida tasdiqlanishi va bojxona axborot tizimlari bilan avtomatlashtirilgan bog'lanish jarayonlarning tezligi, shaffofligi va ishonchliligini sezilarli oshirmoqda.

Integratsiya, bir tomondan, KOBlar uchun tranzaksion xarajatlarning kamayishi, bojxona rasmiylashtiruvi muddatlarining qisqarishi hamda eksport salohiyatining kuchayishi kabi muhim imkoniyatlarni taqdim etsa, boshqa

tomondan, AML/CFT xavflari, qiymatni manipulyatsiya qilish (under/over-invoicing), kiberxavfsizlik tahdidlari va bojxona tizimiga tushadigan texnik yuklama kabi qator xavf-xatarlarni ham yuzaga keltiradi. Shuning uchun mazkur tizimning samarali ishlashi faqat texnologik integratsiyani emas, balki xavflarni boshqarish bo'yicha institutsional, normativ-huquqiy va texnik choralarni kompleks qo'llashni talab etadi.

O'zbekiston sharoitida raqamli iqtisodiyot va tashqi savdo infratuzilmasini modernizatsiya qilish bo'yicha qabul qilingan qarorlar, jumladan "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasi, xalqaro to'lov tizimlari bilan bojxona tizimining integratsiyasini yanada jadallashtirish uchun mustahkam zamin yaratmoqda. Kelgusida integratsiyaning to'liq joriy etilishi KOBlarning global qiymat zanjirlarida faol ishtirok etishini kuchaytiradi, eksport jarayonlarini soddalashtiradi hamda mamlakatning tashqi iqtisodiy raqobatbardoshligini oshiradi.

Umuman olganda, raqamli to'lov tizimlari va bojxona nazoratining uyg'unlashuvi O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sishiga xizmat qiluvchi strategik yo'nalish bo'lib, KOBlar uchun yangi bozorlar, yangi imkoniyatlar va yuqori samaradorlikni ta'minlaydigan muhim omil sifatida maydonga chiqmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni "Raqamli O'zbekiston - 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risida. https://lex.uz/ru/docs/-5030957?utm_source
2. "O'zbekiston – 2030" strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Strategik islohotlar agentligi materiallari. rasmiy portal.
3. World Customs Organization (WCO). *Time Release Study Report* (2022). – Elektron deklaratsiya samaradorligi bo'yicha global hisobotlar.
4. OECD (2021). *SME and Entrepreneurship Outlook*. <https://www.oecd.org/sme/>

5. World Bank (2022). *Small and Medium Enterprises (SMEs) Finance Overview*. <https://www.worldbank.org/sme-finance>
6. Statista (2023). *Global digital payments volume statistics*. <https://www.statista.com/>
7. Nilson Report (2022). *Global Card Payments Data*. - VISA, Mastercard va boshqa global to'lov tizimlarining tranzaksiya statistikasi.
8. The Business Research Company (2024). *Digital Payments Global Market Report* 2024. <https://www.thebusinessresearchcompany.com/>
9. Davlat Bojxona Qo'mitasi (2023). Elektron bojxona to'lovlari statistik ma'lumotlari. <https://customs.uz/>
10. SWIFT gpi Annual Report (2022). Real vaqt rejimidagi xalqaro to'lovlar statistikasi. <https://www.swift.com/>
11. PayPal, Visa, Mastercard rasmiy yillik hisobotlari (2021-2023). Global elektron to'lovlar hajmi bo'yicha ma'lumotlar.
12. Alipay Annual Financial Report (2022). Xalqaro to'lov ekotizimining rivojlanish dinamikasi.